Kita priežastis galėtų būti analogija su kai kuriais norminiais priesagos *-uoti* veiksmažodžiais, padarytais iš ligą – vadinasi, irgi nemalonią, slegiančią, tik ne psichologinę, o fizinę būseną – reiškiančių daiktavardžių, pvz., *gripuoti* (: *gripas*), *sloguoti* (: *sloga*).

Šnekamosios kalbos nesuvaldysi, bet norminei oficialiajai kalbai tokie veiksmažodžiai kaip *depresuoti, isterikuoti, kompleksuoti, stresuoti* nėra tinkami. *(Inga Mataitytė)*

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Elektroninė versija, 2002.

Pagaliau nusipirkau! Beveik po dešimties metų laukimo ir neįtikėtinų Lietuvių kalbos instituto pastangų pasirodė pirmoji „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ elektroninė versija. Kodėl dešimt metų? Ogi todėl, kad jau trečiasis žodyno leidimas turėjo elektroninį pavidalą, kurį pora rimtų specialistų platinti skirta versija galėjo paversti per mėnesį. Tiek to, kas buvo – pražuvo, pažiūrėkime, ką dabar turime.

Laikau rankose dailią pastelinių spalvų kompaktinio disko dėžutę. Žalsva spalva maloniai primena „žaliąjį žodyną“ – trečiąjį DŽ leidimą. Vieną dėžutės pusę puošia viršelis su užrašu „Dabartinės lietuvių kalbos žodynas“ ir vertimu į anglų kalbą (kaip tai įprasta: anksčiau buvo privaloma rusiškai, dabar – angliškai). Kamputyje kukliai prisiglaudęs LKI logotipas. Nei redaktorius, nei autoriai nepaminėti. Kitoje pusėje per skaidrų plastiką matyti pati kompaktinio disko etiketė, nes diskas į dėžutę įdėtas kita puse, negu įprasta – puikus sprendimas: ir prekė aiškiai matyti, ir antrasis viršelis sutaupytas.

Ant disko etiketės kiek daugiau informacijos: pakartotas dvikalbis pavadinimas, nurodytas autorių téisių savininkas, rėmėjas ir tradicinis užkalbėjimas: „Kopijuoti draudžiama“. Kaip tikrą filologą ir laisvą žmogų, šis užrašas iš karto paakino pasielgti atvirkščiai: čia pat padariau kopiją ir pamėginau įdiegti. Nusiraminau – viskas veikia, jokių apsaugų nerasta. Tai kam tokius niekus rašinėti! Ir dar abejotino teisėtumo – juk niekas negali man uždrausti su savo teisėtai įsigyta nuosavybe elgtis kaip tinkamam: noriu – kopijuoju, noriu – sukapoju (apie draudimą neteisėtai platinti reikėtų atskiros diskusijos).

Grįžkime prie žodyno. Nuplėšiu pakuotę ir atveriu dėžutę. Antrojoje viršelio pusėje trumpas žodyno pristatymas ir reikalavimai kompiuteriui. Va čia pirmasis gražus įspūdis pradeda bjurti – kūrėjai aiškiai pristigo ir logikos, ir vaizduotės. Vidinėje viršelio pusėje pateikiama informacija yra būtina prieš perkant žodyną ir turi matytis dar jo neišpakavus. Tik įsivaizduokite: nusiperku, o parsinešus namo paaiškėja, kad programa netinka mano kompiuteriui. Kitas keistas dalykas – o kur angliškas pristatymas? Jei ant viršelio pateikiamas

angliškas pavadinimas, vadinasi, įsivaizduojama, kad ir koks anglakalbis juo domėsis – bet ir jis negali pirkti katės maiše. Tiek bendrų įspūdžių.

Toliau imu diską ir įdedu į kompaktinių diskų įrenginį. Automatiškai atveriamas pradinis programos langas, kuriame galima pasirinkti programą diegti arba baigti. Renkuosi „Diegti". Ir čia netenku amo – paleidžiamas angliškas diegimo vedlys: „Welcome to the Modern Lithuanian Dictionary..." ir t. t. Kur tai matyta! Amerikonai, kiti užsieniečiai gamina lituanizuotas programas, gausu visokių nemokamų lietuviškų programėlių, pradeda rastis atvirojo kodo lietuviškų programų – ir visų jų diegimo programos lietuviškos. O čia, še tau boba Devintinės – pusiau angliškas Lietuvių kalbos (!) instituto gaminys. Keista. Bent jau būtų leidę pasirinkti iš kelių kalbų, kaip įprasta daugelyje programų! Ačiū Dievui, patirties pakanka, įsidiegsiu ir taip, bet ką turėtų pagalvoti koks penktokėlis – tikriausiai lietuviškos programos yra nevisavertės, jei nėra bent kelių angliškų langų.

Tiek to. Diegiu toliau. Procėsas vyksta sklandžiai, jokių neaiškumų nekilo. Iš karto galima pasakyti, kad ir žodyno šalinimo programa veikia puikiai – nepaliko nei tuščių aplankų, nei nereikalingų nuorodų, net registrų be reikalo neprišiukšlino. Nieko keisto – žodyno aplanke matyti lapės snukutis: „Visual" programos neblogai atlieka šias užduotis.

Paskutinis diegimo veiksmas – programa „Acrobat Reader" paleidžiamas žodyno įvadas. Gal ir neblogai, tik nesupratau, kodėl pateikiama ketvirtoji šios programos versija, kai jau visur plačiai paplitusi penktoji. Juoba kad ketvirtoji versija, rodos, turėjo suderinamumo su lietuviškais tekstais nesklandumų. Ir iš tiesų, pervertęs kelis įvado lapus buvau paragintas įdiegti papildomus šriftus. Kai tą patį įvadą atvėriau su penktąja „Acrobat Reader" versija, nieko jai nestigo ir rodė visą tekstą teisingai.

Programa įdiegta. Apžiūriu, kaip ji „įsikūrė" mano kompiuteryje. Pagrindiniame diske atsirado aplankas „DLKZ", o darbalaukyje ir pagrindiniame „Windows" meniu – angliškos nuorodos. Dabar mano kompiuteryje pagrindinis „Windows" meniu atrodo maždaug taip: „Pradėti", „Mano dokumentai", „Mano aplankai", „Mano tinklo vietos", „Mano kompiuteris", „El. paštas", „Internetas", „Pasiansas", „Žinynas ir palaikymas", „Ieška" ir... „Modern Lithuanian Dictionary" – tiesiog širdis atsigavo, nes jau buvau beatprantąs nuo angliškų žodžių.

Žodyno aplankas „DLKZ" pasirodė įtartinai per didelis – net 152 MB. Mano asmeninė „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno" versija yra 12 MB dydžio, o „Fotonijos" anglų–lietuvių kalbų žodynas „Alkonas" – 36 MB. Turint galvoje šiuolaikinių diskų talpą, tai nėra kokia didelė problema ir rodo tik neracionalų (netaupų) programuotojų darbą. Tačiau mąstant apie ateitį, tai neatrodo taip nekalta – juk rengiamasi kompiuterizuoti akademinį „Lietuvių kalbos žodyną". Jis turėtų išeiti 10–15 kartų didesnis, vadinasi, taip programuojant užims apie 2 GB, o to jau ir šiuolaikinėms programoms bei diskams turėtų būti per daug. Išankstiniais skaičiavimais LKŽ turėtų būti apie 200 MB dydžio, ir tai reikia planuoti jau darbo pradžioje.

Paleidžiu programą. Vartotojo sąsaja įprasta, darbiniai laukai truputį panašūs į „Alkono" ir „LED'o". Truputį erzina angliškas pagrindinio programos lango pavadinimas. Į ieškos laukelį įvedu keletą žodžių. Programa didžiausiame laukelyje nedelsdama pateikia žodyno straipsnelius. Patogu, beveik kaip vartant tikrą knygą, tik gerokai sparčiau. Tačiau elektroniniai žodynai rašomi ne tam, kad būtų vien tikrų knygų pakaitalai – juk kiekvienam filologui tikrą knygą vartyti daug maloniau negu maigyti tuos mygtukus. Pereiti prie kompiuterio verčia daug didesnės elektroninių žodynų galimybės. Taigi pažiūrėkime, ką dar gali ši programa. Apatiniame kairiajame lango kamputyje yra papildomos paieškos funkcija: tereikia bakstelėti laukelį ir jame atsiranda varnelė. Daugiau niekas nepakinta, vadinasi, reikia kreiptis į žinyną, šioje programoje pavadintą „Pagalba". Paspaudus „Pagalbos" mygtuką, pateikiamas žodyno vartotojo sąsajos piešinys: informacija parodoma bakstelėjus reikiamą lango elementą. Dabar reikia bakstelėti užrašą „Papildoma paieška". Atveriamas straipsnelis „Paieškos tvarka". Jis iš tikrųjų nuvilia. Juk ir be jokių aiškinimų aišku, kad reikia įvesti žodį į ieškos laukelį ir bus pateiktas atitinkamas žodyno straipsnelis. Naudojimąsi iškarpinė irgi galima suprasti pačiam, nors ji ir neveikia taip, kaip aprašyta. Pamėginau įkelti žodį

ne vardininko forma, ir paieška neveikė – tai labai rimtas trūkumas, nes lietuviškuose tekstuose ne vien vardininkai ir pagrindinės veiksmažodžio formos. Apie papildomą paiešką irgi labai jau striukai parašyta: reikia pažymėti varnelę, įvesti tekstą ir paspausti „Enter". Pamėginau įvesti priesagą *-iškas* – buvo pateikta keliolika žodžių, prasidedančių *iškas* (*iškasenos* ir pan.). Tą patį gaunu ir be papildomos paieškos įvedęs tekstą *iškas*. Vadinasi, elektroninio žodyno galimybės nuo spausdintinio nelabai jau ir skiriasi. Tiesa, patyrinėjus išsamiau, netikėtai pasirodė, kad programa teikia ir daugiau galimybių, kurios, reikia manyti, ir programos kūrėjams nelabai žinomos, nes jie nesiteikė tai paaiškinti žinyne. Pamėginau įjungti „Papildomos paieškos" funkciją ir į ieškos laukelį įvesti tokią užklausą: **iškas*. Gavau visų antraštinių žodžių, turinčių raidžių kombinaciją *iškas*, sąrašą. Tarp jų ir visi su priesaga *-iškas*. Pateikus užklausą *?*iškas*, gaunami tik priesagos *-iškas* vediniai. Arba pamėginkime įvesti užklausą **g?lb* – programa pateikia visą veiksmažodžio *gelbėti* vedinių sistemą, iš kurios matyti šaknies balsių kaita. Tokias galimybes jau gali išnaudoti mokytojai, ieškodami kontroliniams darbams pavyzdžių, terminų kūrėjai, aiškindamiesi darybos modelius, ir pan. Bet didžiausias žodyno trūkumas, kurio įprastomis priemonėmis nepavyks įveikti, – nėra paieškos žodyno stráipsniuose. To labai trūktų kalbininkams, redaktoriams. Bepigu, kai žinai žodį, o ką daryti, kai nori susirasti žodį pagal réikšmę? Kai reikia bendro kokio nors reiškinio vaizdo? Pavyzdžiui, ar daugelis žino, kaip vadinamas trečias, ketvirtas ir penktas moters vyras? O gal kam prireiks viso lietuviškų keiksmažodžių aruodo?

Pagrindinės meniu juostos programoje nėra. Tikriausiai pristigta vaizduotės, kokias gi komandas galėtų žodyno programa vykdyti. Vietoj jos pateikiama skurdi mygtukų juosta. Peržiūrėjęs jų funkcijas įsitikinu, kad tai tik mygtukų pavidalu pateiktos vieno meniu punkto komandos – žinyno meniu. Nejučia susidaro įspūdis, kad gal ir netyčia, bet norima vartotoją apkvailinti: neva vietoj įvairių funkcijų pasiūlysime išplėstą žinyną, ir visi liks patenkinti. Sutartinių ženklų sąrašams tikrai ne vieta pagrindinėje įrankių juostoje, o žinyno meniu punktas „Apie" visiškai neinformatyvus. Ten, kaip ir programos paleidimo lange, pateikiama vieno vyr. redaktoriaus pavardė ir rėmėjai. O kur kiti žodyno rengėjai, kur jų elektroniniai adresai, kur programuotojų pavardės, kur LKI ir rėmėjų tinklalapių adresai? Pagaliau, kur informacija, kokiais įrankiais programuota, ir bent patikinimas, kad jie legalūs? Kur informacija apie žodyno versiją? Visa tai ir turėtų būti lange „Apie". Tiesa, šis langas pavadintas lietuviškai, bet pavadinimas surašytas pagal anglų kalbos rašybos taisyklės: „Dabartinės Lietuvių Kalbos Žodynas". Beje, literatūros sąrašo taip ir nepavyko surasti.

Taigi toks bendrasis įspūdis apie DŽ elektroninės versijos programinę dalį. Tikrai nenoriu pasakyti, kad tai pirmasis prisvilęs blynas. Ne, paprasčiausiai jis dar neiškeptas iki galo. Tai dar ne rimta programa, tai nors lauktas, mielas, bet vis dėlto tik žaisliukas. Norėtųsi tikėti, kad jis bus tobulinamas, įgis vis daugiau naudingų funkcijų, pasirodys kitų patobulintų ir papildytų versijų. Tačiau svarbiausia šio rašinio priežastis – viltis, kad klaidos nebus kartojamos rengiant BLKŽ ir ypač LKŽ kompiuterinės versijas. Mūsų programuotojai tikrai sugebėtų padaryti viską, ko iš jų pareikalautume, tačiau jie per menkai įsivaizduoja, ko reikia ir ką galima išspausti iš tų elektroninių žodynų. Tą viziją programuotojams ir turėtų išdėstyti žodyno rašytojai. Sėkmės!

Antanas Smetona
lingua@post.omnitel.net

Lietuvių kalbos draugijos Panevėžio skyrius primena, kad šiemet jau antrą kartą bus įteikta kalbininko **Prano Būtėno** premija. Ji skiriama už vertingus kalbos, tautosakos, kraštotyros darbus. Pretendentus iki š. m. kovo 15 d. dar galima siūlyti Lietuvių kalbos draugijos Panevėžio skyriui (Smėlynės g. 29, LT–5319 Panevėžys arba *birute@panrs.lt*).